

שרה אוחיון

רכזת שימור ברכות חורף, החברה להגנת הטבע

יעל זילברשטיין-ברזידה

מתכננת סביבתית בתל-אביב והסביבה, החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

אוחיון ש זילברשטיין-ברזידה י. 2014. לוחמים לשימור הברכות – מיזם ארצי להגנה על ברכות החורף ולמען עתידן של הברכות ב'מתחם הלוחמים' בצומת חולון. אקולוגיה וסביבה 5(2): 148–150.

פעילות חינוכית עם תושבי מושב אודים שאימצו את ברכת אודים, שכמו ברכות אחרות באזור, כוסתה בקיץ האחרון בעודפי עפר מחפירת כביש 20 | צילום: שרה אוחיון

לוחמים לשימור הברכות – מיזם ארצי להגנה על ברכות החורף ולמען עתידן של הברכות ב'מתחם הלוחמים' בצומת חולון

3 באוגוסט, 2014

גיליון קיץ 2014 / כרך 5(2)

[בקצרה](#)

קהילות שומרות על ברכות החורף

מדי שנה, עם רדת הגשמים, מתעורר לחיים בית גידול לח מיוחד במינו – ברכות חורף. לברכות החורף אופי עונתי: הן יבשות בקיץ ומלאות מים בחורף, ומתקיים בהן מגוון נדיר וייחודי של חי וצומח שאינו מאכלס בתי גידול אחרים. ברכות חורף היו בעבר חלק מנופי המים שאפיינו את ארץ ישראל, אולם מאז תחילת העידן המודרני של ההתיישבות היהודית בארץ והסבת שטחים רבים לבנייה ולחקלאות, הצטמצם מספרן בצורה דרמטית: מספר ברכות החורף בישראל כיום הוא פחות מאחוז אחד ממספרן לפני כמאה שנה. מלבד הרס ישיר, ברכות החורף נפגעות גם מזיהומים, משינוי של משטר הזרימה באגן הניקוז ומחדירת מינים פולשים של בעלי חיים וצמחים. למרות חשיבותן והאיזומים הרבים עליהן, רק ברכות חורף מעטות בישראל מוגנות כשמורות טבע.

החל משנת 2010 מקיימת החברה להגנת הטבע, בתמיכתן הנדיבה של קרן ברכה וקרן משפחת סווימר, מיזם שמירת טבע ייחודי: אימוץ ברכות החורף על-ידי קהילות מקומיות. המיזם נועד לחזק את הזיקה של הקהילות המקומיות לברכות החורף שסמוכות אליהן, להפכן למקור גאווה לתושבים, ובכך לסייע ליצירת מחויבות של גורמים הפעילים בשטח (רשויות מקומיות, חקלאים, קבלנים, גופי תשתית) לשימור הברכות. במסגרת המיזם לומדות קהילות מקומיות המתגוררות בקרבת ברכות החורף

על חשיבותו, עוקבות אחר החי והצומח הייחודי שבהן, ומובילות אירועים ציבוריים רבי משתתפים להגברת המודעות לנושא. במידת הצורך, הקהילה משתתפת באופן פעיל בממשק לשיפור מצב הברכה, כגון עקירת מינים פולשים, ניקיון, ניהול מבקרים (שילוט, גידור, יצירת שביל הליכה מוגדר) והוספת מחסות עבור דו-חיים. השנה מקיפה הפעילות במיזם כ-30 ברכות חורף לאורך מישור החוף.

גתיד ברכות החורף בצומת חולון

אחד מרכזי הברכות שהחברה להגנת הטבע מלווה אותן לאורך שנים, הוא 'מתחם הלוחמים' בצומת חולון, הנמצא לצד משרד הרישוי. מדובר בברכות הנמצאות בגבול מוניציפלי: שלוש ברכות נמצאות בתחום השיפוט של עיריית תל-אביב-יפו, וברכה נוספת נמצאת בתחום עיריית חולון. סקרים רבים, בהם גם סקר טבע עירוני שנערך עבור עיריית תל-אביב-יפו^[1], מצאו כי לברכות ערכיות גבוהה במיוחד, והגדירו אותן בעדיפות גבוהה ביותר לשימור, בהתאם לעושר המינים הרב שנמצא בהן. למרות זאת, הברכות טרם זכו להגנה סטטוטורית מתאימה.

בהמשך לסקרים האקולוגיים, בשנת 2009 הוציא המשרד להגנת הסביבה בשיתוף עם החברה להגנת הטבע והפקולטה למדעי הטבע באוניברסיטת תל-אביב, מסמך מפורט המציע מתווה תכנוני למתחם, שלפיו יתוכננו ברכות החורף במתחם הלוחמים כאטר טבע עירוני מוגן^[2]. את המסמך ערכו דני עמיר ועמית שפירא ז"ל, שעבד שנים רבות בחברה להגנת הטבע ובין היתר גם ניהל את אגף שמירת טבע, ונפטר במפתיע השנה. הליווי האקולוגי-מחקרי נערך בראשות פרופ' אביטל גזית מאוניברסיטת תל-אביב.

רכת משרד הרישוי חולון. עתיד ברכות החורף בצומת חולון ייקבע בשבועות הקרובים | צילום: שרה אוהיון

חודשים הקרובים ייקבע עתידן של ברכות החורף במסגרת תכניות המתאר שמקודמות לערים תל-אביב-יפו וחולון. תכנית המתאר של תל-אביב-יפו הופקדה להתנגדויות הציבור, ובסתיו 2014 תדון הוועדה המחוזית בהתנגדויות שהוגשו לה. התכנית מסמנת את שטח הברכות ל"תכנון בעתיד", ואינה מסמנת אותו כאטר טבע עירוני. נוסף על כך, התכנית מסמנת מרכז תחבורה משולב בצומת חולון, שיכלול חלק מהתחנה המרכזית החדשה של תל-אביב, העתידה לעבור למקום, וכן מפגש של קווי רכבת קלה, שעתידיים להשתלב עם תחנת הרכבת הסמוכה. אם השימושים לא יתוכננו באופן המשתלב זה בזה, מרכז התחבורה יאיים על ברכות החורף ועל אגן הניקוז שלהם. יתרה מזו, בגרסאות קודמות של התכנית אף סומן לצד אתר הטבע מרכז תעסוקה בגובה של מעל 40 קומות, ולא ברור איך השימושים יוכלו להתקיים זה לצד זה. החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתכנית המתאר של תל-אביב, ובקרוב תידון ההתנגדות ויתקבלו החלטות בנושא זה.

גם עיריית חולון מקדמת תכנית מתאר עירונית, ושוקדת בימים אלה על הכנתה. הגרסה הנוכחית אמנם מסמנת את המקום כאזור טבע עירוני, אך את שדרות קוגל הסמוכות היא מסמנת כרחוב פעיל, הכולל מבני מסחר ותעסוקה. יש לציין כי מדובר באזור הנמצא באגן הניקוז של הברכות, ומיועד לשימור על פי המתווה שהציעו המשרד להגנת הסביבה, החברה להגנת הטבע ואוניברסיטת תל-אביב. מתכנני החברה להגנת הטבע מלווים את הליך התכנון של תכנית המתאר ובחודשים הקרובים ייקבע גורלן.

לאורך השנים התדרדר מצבן הפיזי של הברכות בשל גורמים רבים, כגון הזנחה, זיהום, השלכת אשפה ושינוי מערך הניקוז לברכות (כפי שקרה לאחרונה בעקבות בניית המרכז הלוגיסטי של תל-אביב לצד שטח הברכות). עם זאת, בשנים האחרונות מתקיים שיתוף פעולה בין החברה להגנת הטבע לאגפי שיפור פני העיר של הרשויות המקומיות. השיתוף מאפשר לבצע פעולות נקודתיות לשיפור מצב הברכות, ולקדם פעולות חינוכיות ופעילויות ציבוריות-קהילתיות שמעלות את המודעות של תושבי האזור לחשיבות המקום. למרות פעולות אלה, כל עוד המקום לא מוכרז ומנוהל כפארק טבע עירוני מוגן, עתידן של ברכות חשובות אלה מוטל בספק.

תריסן מגושם (*Triops cancriformis*), מין נדיר של סרטן ירוד המתקיים בברכות חורף בלבד. הפרט בתמונה התגלה בחורף האחרון באחת מברכות 'מתחם הלוחמים' בצומת חולון, לאחר קרוב ל-30 שנים שלא נצפה במקום. ממצא זה מתווסף לעדויות רבות על ערכן האקולוגי הרב של ברכות 'מתחם הלוחמים', ומדגיש את הצורך הדחוף בהגנה עליהן / צילום: שרה אוחיון

מקורות

1. מעוז נ (עורך). 2012. [סקר טבע עירוני תל-אביב-יפו](#), אתר 36 – בריכת הלוחמים. היחידה לתכנון אסטרטגי, עיריית תל-אביב-יפו.

2. שפירא ע, עמיר ד, גורן ל וגזית א. 2009. [פארק טבע עירוני – ברכות חורף במתחם הלוחמים](#) (משרד הרישוי תל-אביב-יפו-חולון). המשרד להגנת הסביבה, החברה להגנת הטבע, ואוניברסיטת תל-אביב.

